

SADRŽAJ

- 3 Uvod
(Orsolya Žagar Szentesi)
- 7 Orsolya Nádor
Hungarologija – kao pojam i kao institucija

Ruševine sa svrhom (Starija mađarska književnost u 21. stoljeću)

- 15 János Háry
Prvi. Bálint Balassi
- 21 János Térey
Mađarska Melankolija. Na putu prema Berzsenyiju
- 25 István Kemény
Nikola Zrinski i stakleni strop

Stoljeća mađarske književnosti

- 31 Sándor Bene
*Orfeji na Jadranu.
Pjesništvo Nikole i Petra Zrinskog*
- 45 Csaba G. Kiss
*Mór Jókai u Rijeci (Posjeti mađarskog
književnog klasika lučkom gradu)*
- 49 Zsófia Szilágyi
*Žene i riječi (Dezső Kosztolányi:
Velim te, Siva glorijska, Erzsébet)*
- 55 Zoltán Virág
Vodena zrcala Kornéla Estija
- 61 Franciska Čurković-Major
*Karlovac 1918. Tragom romana
Gyule Somogyváryja*
- 69 István Lukács
"Veliki akt" kao apeiron Zastava
- 75 István Lőkös
*O ratnim refleksijama Krležinih dnevnika
Davni dani*
- 83 György Tverdota
*"...dok je jednog, više će ih biti".
Pjesme Attila Józsefa "o siromasima"*
- 89 Ágota Goller
Svijet bajke – svijet stvarnosti

Suvremene književne teme i pitanja književnih prevođenja

- 97 István Ladányi
*Narativ traženja bez cilja u romanu
Lászla Krasznahorkaija Posljednji vuk*
- 103 Zoltán Medve
*Književne inačice povijesti i politike.
Nacrt o jednom segmentu suvremene
mađarske i hrvatske književnosti*
- 111 Danijela Marot Kiš
*Autobiografija, memorija, imaginacija u
romanima Čovjek bez sudbine i Dosje K.
Imrea Kertésza*
- 117 Éva Toldi
*Portable domovina. Reprezentacije prostora
i povrede granica u prozi Nándora Giona*
- 125 Jolán Mann
*Enver Čolaković – prešućeni pisac i
prevoditelj mađarske književnosti*
- 137 Neven Ušumović
Simbolizam Sinistre Ádáma Bodora
- 145 Kristina Katalinić – Orsolya Žagar Szentesi
*Translatorska problematika kulturnih
realija u romanu Krš Endrea Kukorellyja*

Mađarska nevjesta

- 159 Franciska Čurković-Major
Uvod
- 161 Szilárd Borbély
Pjesme iz zbirke Tijelu
- 169 István Kemény
Pjesme iz zbirke Kod kralja
- 175 János Térey
Pjesme iz zbirke Moll
- 181 Zsuzsa Rakovszky
Krhotine (ulomci romana)
- 185 Gyögy Dragomán
*БЫ БЫЕЗЖАЕТЕ ИЗ
АМЕРИКАНСКОГО СЕКТОРА
(VI VIJEŽAJETJE IZ AMERIKANSKAVA
SEKTORA)*
- 189 Krisztina Tóth
Kao dosad
- 191 János Háry
Podzemna garaža (ulomci romana)

Savjet časopisa

Sonja Bašić

Jerzy Jarzębski (Uniwersytet Jagielloński, Krakov)

Nikita Dimitrov Nankov (University of Puerto Rico, San Juan)

Maxim D. Shrayar (Boston College, Chestnut Hill)

Milivoj Telečan

Andrea Zlatar

Mate Zorić

Viktor Žmegač

Uredništvo

Dalibor Blažina

Marijan Bobinac

Đurđica Čilić Škeljo

Nikica Gilić

Nenad Ivić

Mislav Ježić

Maša Kolanović

Irena Lukšić

Ivan Matković

Jelena Šesnić

Nikica Talan

Josip Užarević

Tajnica uredništva

Irena Lukšić

Glavni i odgovorni urednik

Dalibor Blažina

Urednici ovog broja

Franciska Čurković-Major, Kristina Katalinić, Jolán Mann, Orsolya Žagar Szentesi

Grafička oprema

Ivan Picelj

Lektura

Dijana Čurković

Naslovnica

Nepoznati: Nevjesta sa zrcalom.

Fotografija, 1940. Izvor: Fortepan.

Cijena ovomu broju 35 kuna

Godišnja pretplata (4 broja) 81 kuna, za inozemstvo dvostruko

Žiro-račun

Zagrebačka banka

HR7423600001101551990

Hrvatsko filološko društvo – s naznakom “za Književnu smotru”

Narudžbe slati na

Filozofski fakultet u Zagrebu, I. Lučića 3, 10 000 Zagreb

Arhiv

e-mail: ikurjak@ffzg.hr

Izdavač

Hrvatsko filološko društvo

Adresa uredništva

Filozofski fakultet, I. Lučića 3, Zagreb

Uredništvo prima stranke srijedom i petkom od 11 do 13 sati (u sobi B-221)

tel.: 6120-119, e-mail: dblazina@ffzg.hr

Ovaj tematski broj objavljujemo povodom dvadesete obljetnice studija hungarologije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Broj su uredile: Franciska Čurković-Major, Kristina Katalinić, Jolán Mann i Orsolya Žagar Szentesi. Urednice zahvaljuju na kreativnim idejama i savjetima ostalim vanjskim suradnicima Katedre. Zahvalne smo i našim kolegama-autorima koji su svojim člancima i drugim prilogima pomogli nastanku ovog broja. Na kraju, velika hvala i prevoditeljima pojedinih rasprava, a osobito studentima hungarologije viših godina koji su se mjesecima trudili oko prevođenja odabranih i do sada neprevedenih beletrističkih tekstova ili njihovih odlomaka – recentnih djela iz korpusa suvremene mađarske književnosti.

Ovaj broj tiskan je uz novčanu pomoć Ministarstva kulture RH, Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta RH, Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Odsjeka za hungarologiju, turkologiju i judaistiku te Mađarske agencije za potporu prevodilačke i izdavačke djelatnosti (Magyar Könyv- és Fordítástámogatási Iroda) i Mađarske zaklade Kuća prevoditelja (Magyar Fordítótárs Alapítvány)

Tisak: Denona, Zagreb

Vodena zrcala Kornéla Estija*

Doživljajne strukture temeljnog stanja koje György Rónay naziva "mediteranskim i bez mora"¹ ili čuvstvena neposrednost i dosezi kulture "bačko-mediteranske" forme koju je Ottó Tolnai visoko cijeni² skreću pozornost čitatelja djela Dezsőa Kosztolányija na sveobuhvatnu zrcalnu igru značenjskih razni povijesne i svjetonazorske kompleksnosti; između ostalog na poetičke postupke i sistematske serije opažaja svijeta, čije motivske aspekte i način rada prenose autorova djela, dopuštajući uvid u stvaralački rad te Kornéla Estija.³ Pripovjedačkoj vještini, pjesničkoj praksi i "aluzivnoj tehnici koja podsjeća na alegoriju"⁴ izrazito pristaju i glatko se prilagođavaju glavne tematske inačice sažimanja života i zaokruženosti te momenata svakidašnje beznačajnosti i uzornosti umjetničke sudbine.

Lice i naličje, istovremene podvojenosti početka i kraja, umjetnosti i života, pličine i dubine, patetičnosti i paradoksalnosti, skupljaju se podjednako u središnjim pojavnim krugovima i sporednim pravcima argumentacijskih modusa osobnog života.

Snovita prisjećanja, bljeskovi, zrcalne projekcije i predodžbe odbleska javljaju se u podjednako istaknutim situacijama u općem i konkretnom, odnosno u apstraktnom i prenesenom smislu, bilo da je riječ o pripovijetkama koje se sastoje od numeriranih poglavlja, pustolovinama koje su iznjedrile drugi ciklus djela *Tengerszem (Planinsko jezerce)*, *Esti Kornél éneke (Pjesan Kornéla Estija)*, rimovanim studijama pronađenima u dnevniku putovanja Kornéla Estija ili minijaturama poznatima pod nazivom *Esti Kornél versei (Novije pjesme Kornéla Estija)*. Upotrebu funkciju zrcala, uvedenog kao suautora⁵ ironije

i samoironije te kao sredstvo samopromatranja, samoprocjene i introspekcije, dopunjuje i proširuje karakter fetiša. Kao što je to Mihály Szegedy-Maszák u prijašnjim studijama pokazao, a u novije vrijeme u monografiji zamišljenoj sintezom predočio skrećući pozornost na stvaranje privida, vjerodostojnost i "podvojenost preuzetog ja"⁶, zrcalo podjednako stvara prijelazne kombinacije smisla nadriumjetničkog laskanja, aktiviranja onog "ja" zamjenom maske te artističkog ispunjenja i samosimbolike. Povrh toga, misaoni oblici ukrašeni "gusto-zelenim igrama riječi" Kornéla Estija nadograđuju se na raznovrsna, međusobno raslojena površna iskustva, na imaginaciju prizora, na kontinuitet prostora i vremena te se naglašeno oslanjaju na tipološki simbolizam i erotičku metaforiku vode.

Beáta Thomka je, proučavajući među pustolovinama Kornéla Estija kratku priču *Az utolsó fölölvadás (Posljednje javno čitanje)*, zgušnjavanje teksta u metaforička i simbolička čvorišta opisala na sljedeći način:

Upravo se tragom tih čvorova otkrivaju apstraktnija značenja, dok njihovim posredstvom naracija stupa u dinamičan odnos s arhaičnim značenjima nagomilanim u najdubljem sloju simbola. Tu simbolizaciju tekst prenosi deformiranjem predmetnih elemenata, omjera, opsega, prostornih predodžbi, formi, smjerova: "hodnik bez kraja", zagonetno "zrcalo", lukovi koji se vraćaju u sebe same, istovjetnost početnih i završnih točaka upozorava na metaforičnost priče i situacija.⁷

Nanos bačkoga sjećanja s elementarnom snagom filtrira i raščlanjuje doživljajne novine i jezične i kulturne impulse pustolovina Kornéla Estija. U pripovijetci *Cseregi Bandi Párizsban, 1910-ben (Bandi Cseregi u Parizu, 1910. godine)* student prava iz Sárszega primoran je, s averzijom doživjevši francuski grad, osvijestiti relativnost njegovih referentnih točaka:

Jedno za drugim sustizala su ga manja ili veća razočaranja. Muškarci ovdje hodaju pohabani, policajci nemaju kacige, poštanske sandučice nemoguće je pronaći jer ih skrivaju u rasvjetnim stupovima, a cigarete, Maryland, imaju okus pljeve; pločnici su prljavi i puni smeća, Seine je također puna prljavštine i mala, mnogo manja od Dunava.

* Studija je izvorno objavljena na mađarskom jeziku u: *Forrás* 2012, str. 96–102, <http://www.forrasfolyoirat.hu/1201/virag.pdf>, Géczy János Reményi József Tamás (ur.) *Partitúra ne létezik! Szíveri-díjasok antológiája*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2011, str. 35–42.

¹ RÓNAY György, *A nagy nemzedék*, Budapest: Szépirodalmi, 1971, str. 192.

² TOLNAI Ottó, *Kosztolányi, az etruszk = Az emlékezés elemei (Kosztolányi Dezső Napok a szülőföldön)*, ur. HÓZSA Éva, ARANY Zsuzsanna, KISS Gusztáv, Szabadka, Városi Könyvtár, 2007, str. 518.

³ O tome podrobnije u: BORI Imre, *Kosztolányi Dezső*, Újvidék Forum, 1986, str. 218–219.

⁴ SZÖRÉNYI László, *Multaddal valamit kezdeni*, Budapest: Magyar, 1989, str. 247.

⁵ Usp. BÁNYAI János, *Irónia és ünnepélyesség = Az emlékezés elemei (Kosztolányi Dezső Napok a szülőföldön)*, ur. HÓZSA Éva, ARANY Zsuzsanna, KISS Gusztáv, Szabadka, Városi Könyvtár, 2007, str. 182.

⁶ SZEGEDY-MASZÁK Mihály, *Kosztolányi Dezső*, Pozsony: Kalligram, 2010, str. 330.

⁷ THOMKA Beáta, *A pillanat formái (A rövidtörténet szerkezete és műfaja)*, Újvidék: Forum, 1986, str. 129.

U šesnaestom poglavlju *Kornéla Estija*⁸ obalni dijelovi izranjaju kao izvor opasnosti, a blizina vode pobuđuje osjećajno poistovjećivanje i tjelesnu potređenost; u istom poglavlju hladnokrvno ravnodušje glavnog junaka koji u namjeri da dostigne suprotnu obalu skače u Dunav i oživljuje rijeku poput gigantskog lijevka pripajanja, asimilacije:

Samo što je obala s koje je krenuo izgledala dalje nego suprotna. Stoga je požurio prema suprotnoj obali. No tu je voda bila strana, duboka i hladna. Uhvatio ga je grč u lijevoj nozi. Kada je ispružio desnu nogu, na njoj su se također zgrčili mišići. Pokušao je leći na leđa i održati se na vodi, kao što je to ranije običavao, ali samo se koprcao, vrtio na mjestu, tonuo, popio gutljaj-dva vode, na trenutak nestao i izronio, a zatim zapleten u tamne velove vode počeo tonuti sve dublje i dublje. U očaju počeo je mlatarati rukama.⁹

Tanatološki folklor vodene mase, promjene stanja gustoće tvari, pomicanja granica područja savitljivosti, sablasna vibriranja zasićenosti boja i agonijske patnje već su se rano naslućivale u beletrističkim djelima različitih žanrova Dezsőa Kosztolányija. Među njima se osobito ističe kratak autorov tekst objavljen 1. veljače 1914. godine u tjedniku *A Hét* pod naslovom *Duna (Dunav)*, trajna fotografija trenutka:

Na površini mu plivaju ljuske, mrlje, čirevi, otrovna bradavica. Zsigurno je bolestan, kugav, ugiba zao i crn. Ugini, matora, crkavajuća zmijo. Crna mu se izlučevina već jedva miče, krv mu zgrušana, još će se trznuti nekoliko puta i kraj.

Još je intenzivniji i u pojedinostima zreliji mali esej objavljen godinama prije ovog hidrografskog skupa predodžbi, u broju od 4. rujna 1910. godine, temeljni esej koji donosi promjene dimenzija osobnog spasenja i prokletstva, morski putopis koji oslikava danteovsku viziju pakla poznat pod naslovom *Adria (Jadran)*:

Svi smo krenuli plesati, mi sićušne, tragikomične lutke, i pokorio sam se vlasti vode. (...) A pod nama je izbijalo i štućalo bolesno more, stari pijanac, odvratni i brutalni raskalašenjak, nosilac svih tajni. Njegov se bijes mora podnijeti s poštovanjem. Iz njega lovci na bisere crpe mahovinu u kojoj živi jednostanična životinja, početak života koji je nepoznatlikov koliko i smrt.

Možemo pretpostaviti da perspektiva riječnog korita, morske dubine koja se otvara pred Kornéla Estijem nije drugo doli vrtložno utjelovljenje supranaturalne pogibli, metafora smrti. Drob koji može uvući sve i sva jest pakao, a izmigoljiti, isplivati, vratiti se uvijek je uskrsnuće. Za Kornéla Estija istodobno je okolina općega začeca, polazište rođenja, pospješitelj i sudionik stvaranja i izvlačenja na površinu. Arhetip majčina krila i maternice, beskrajni u prostoru i vre-

menu, u kojemu su izmiješani svi elementi. Nije slučajnost da u slavljenom trećem poglavlju *Kornéla Estija* glavni junak pjesničkog senzibiliteta smisao vlastitog postanka i tajnu podrijetla odaje upravo dok prolazi molom Adamich, prilazeći moru kako bi se okupao: "Odakle potječem? – mrmljao je za sebe Esti opijen crnom kavom i pospanošću. – Odakle i svaki čovjek. Iz grimizne pećine maternice."¹⁰

Putovanje, što ga je Kornél Esti dobio na poklon za maturu, vlakom u Rijeku i brodom u Veneciju, kartografsku imaginaciju mora koje mu rasplamsava maštu intenzivira iščekivanjem dekorativne kulise mora koje je posjedovano od doba Arpadovića i Anžuvina pa sve do konca Svjetskog rata. Nakon stvarnog uobličavanja "glatkog, beskrajnog plavetnila" neposredno slijedi mediteranska spektralnost, dok ocrtaivanje morskog svijeta boja anticipira već u tišini kupea vlaka: "U kupeu je bila tišina, potpuna tišina. Plinska svjetiljka rasipala je zelenu izmaglicu, neku vrstu opalno-mliječne svjetlosti kakva se može vidjeti u akvarijima ili na fotografijama koje su snimili ronionici."¹¹ Međutim, drevni element ne daje se tako lako, jer da bi se s njime stupilo u neposredan doticaj, bacilo pogled u njegovo vodeno zrcalo, prošlo njegovom površinom, valja čekati. Ni retci pozdrava uzdignutog u ditiramske visine, tog morskog svečanog govora učenika koji je nedavno maturirao s uzornim uspjehom nisu dostatni za požurivanje stvari, jer Jadran "kasni" i "igra se lovice" sa svojim novopečenim poetom. Elegancija vode iziskuje potpunu pozornost, ovacije kupea vlaka dupkom punih publike. Može ga se vidjeti isključivo u njegovoj titanskoj uzvišenosti, pred oči svoga gledatelja i podanika može doći samo sa savršenošću blistavog saga boja, bespriekornošću svojih ljeskajućih nabora: "Nije ga zamišljao ni ljepšim ni većim. Zapravo, bilo je i ljepše i veće od onog što je nekoć zamišljao. (...) Ipak, sve je to bilo svečano, golemo, jedino zbilja golemo u milenijeske drevnome svjetlosnom vijencu."¹² U međuvremenu zaboravi na svoje suputnike, majku i djevojku, premda upravo zahvaljujući odjecima poljupca danog u osobnom automobilu (prvog poljupca u njegovu životu), javnog kršenja društvenih tabua i iznuđene promjene pozicije lica i okusa on može ostvariti pir s morem. Naime, bez šokantno vodenastog iskustva tjelesnog kontakta inicijacije ne bi se ni mogao zaručiti, ne bi mogao uroniti u intimnu povezanost s Jadranom.

Stupnjevi žudnje za morem i panerotizam vodenog svijeta ukazuju na očitu seksualnu neiskusnost mladića koji je tek završio srednjoškolsko obrazovanje i mogu se usporediti sa zastrašujućim razotkrivanjem tjelesne zbilje duševno zaostale Editke. Odbojna anatomija razvijenih tjelesnih karakteristika, njihova estetika koja ne može podržati želju za užitkom i

⁸ Dezső KOSZTOLÁNYI, *Kornél Esti* (prev. Kristina Peternai-Andrić), Zagreb: Disput, 2008, str. 228–229.

⁹ *Ibid.*, str. 228–229.

¹⁰ *Ibid.*, str. 65.

¹¹ *Ibid.*, str. 49.

¹² *Ibid.*, str. 58.

organska, korporalna građa koja ne umije izbuditi spolni interes oslanjaju se na opis odvratnog okusa poljupca u kojem su u prvom planu viskoznost i veze, temperaturni te agregatni faktori proizvodnje izlučevina. Pretjerano izlučivanje tijela koje neočekivano pokreće napadaj, sekrecijski poremećaj pogađa i paralizira svoju žrtvu poput elementarne nepogode. Između njih dvoje nikada se ne može razviti romantičan i čuvstven dijalog usana:

Nije mogao do zraka. Nešto je bilo na njegovim usnama. Neka hladna gadost, nekakva teška prljava krpa za pranje suda, to nešto naleglo mu je na usta, isisavalo, začepilo ih, bujalo je, ukrutilo se kao pijavica, nije se htjelo odvojiti od njega. Nije mu dopuštalo ni da diše.¹³

Nekoordinirane izljeve osjećaja, labijalnu invaziju, gušenje, muke gađenja i opsesivnu ljubav majke koja krajnjim razmazivanjem kože i umiruje svoju dementnu kći Kornél Esti pokušava svesti pod zajednički nazivnik procjenom tajne poljupca:

Kada ljudi od očaja i želje postanu bespomoćni, a kada riječi više ništa ne vrijede, mogu uspostaviti kontakt samo na taj način, izmjenjujući dah. Na taj način trude se zaposjesti jedno drugo, u dubini, gdje će možda pronaći smisao i objašnjenje svemu.¹⁴

Time se zapravo približava šiframa dubine koja se otvara u plićini i plićine koju obgrljuje dubina, pristigavši u najmračnije žarište¹⁵ svoga života. Smjer bijega iz užasa vagona brzog vlaka pokazuje jedino prema Istri, negdašnjem mađarskom primorju, Kvarneru, Bakarskom zaljevu. Skupivši sve znanje pridržavaju se epikurejske filozofije, stoicizma, citira Terencija i druge latinske auktoare, poseže za Ksenofontovim povijesnim izvještajem kako bi pod utjecajem nadahnuća *Anabasisa* pjevao slavnu molitvu po načelu *Odulassa*, magičnu pjesmu oralne stimulacije: "*Napoji me, iskupi me, oslobodi me nemani. Učini me onim za što sam se rodio*". Okupao se u mirisu mora, unaprijed se okupao u njegovom dahu. Svoje je ruke osušio prema njemu, da mu bude bliže.¹⁶

U klasičnoj tradiciji kaos je jedan od oblika utjelovljenja vode, u poimanju stoika je, primjerice, prozor koji prima, koji je sposoban zgusnuti se, pulsirati, nabujati, prorijediti se, rasprostrti se. U skolastičkoj filozofiji tragom analogije i leksičke etimologizacije lijevanja i zalijevanja kaos označava tekućinu, kapljivost. U refleksijama djela pod naslovom *Tavaszi arnyúték a tengeren* (Proljetna predstava na moru), melodanjenog 9. srpnja 1935. godine u listu *Színházi Élet* (Kazališni život), Dezső Kosztolányi je i sam fino opisanirao i nastavio tkati taj cirkulacijski proces, taj kontekst fluidnosti: "Brod plovi na otvorenom moru. Ono njega gusto buja voda, ta druga 'osobita teku-

ćina' koja je jednako slana kao naša krv i jednako tako kola." Ako je voda fizička površina koja pospješuje vitalne funkcije i može biti beskrajno, prazno, kozmičko prostranstvo, a istodobno sakralno, mitološko zgušnjavanje značenja te sila koja razara i stvara, tada se tijelo uprljano odbojnim poljupcem neprikladnim za uzvraćanje i ponavljanje može pročistiti isključivo u moru. Njegov vlasnik koji se sprema postati piscem, Kornél Esti, može dobiti novi život i odseliti se u nove iluzije kada ne baci samo pogled na svoje zrcalo, već uroni, ritualno spere, otrese sa sebe uspomenu djevojke s mentalnom retardacijom i iz sebe ispere okus njezinih usta. Editke (u skladu sa značenjem njezinog imena germanskog podrijetla koje se usredotočuje na posjedovanje, nasljeđe, imetak) nudi i gubi svoju netaknutost, a mladić ocijenjen na svojoj maturi kao *praeclare maturus* svoju nevinost daruje moru, sjedinjujući se i organski stapajući s impozantnom materijom:

Zaronio je. Izronio je uz prasak i hihotao se. Ljuljao se na krhknoj, staklastoj površini. Pjevao je i vriskao. Isprao je grlo slanom vodom, zatim je pljunuo, jer more je i pljuvačnica, pljuvačnica bogova i razuzdane mladeži.

Zatim se ispruženih ruku bacio u biserno plavetnilo kako bi se, konačno, sjedinio s njim.¹⁷

Kornél Esti će, kao što su to učinili mnogi, počevši od Goethea i Novalisa preko engleskih, francuskih i ruskih romantičara pa do simbolista, pod utjecajem antičkih mislilaca također pokušati izjednačiti ocean i more i dovesti ih na zajedničku razinu. Premda velike vodene površine mogu ograničiti dostizanje obale i iskrcavanje, razumijevanje njihova dostojanstva i ekspanzivnosti čini neophodnim upravo činjenica da povezuju razne dijelove, cjeline svijeta, budući da su mediji uspostave, održavanja kontakta, prelaska i putovanja između različitih univerzuma.¹⁸ U vodenoj osjetljivosti u dvanaestom poglavlju jadranska referencija podudara se s nordijskim iskustvom. Prizor akvatičkog sjaja što ispunja horizont gotovo evocira *Codex Atlanticus* Leonarda da Vincija i njegovu rasloš uzdizanja, lutanja, beskonačne bujice i valjanja morskih mijena, formule autobiografske zbirke *Memoara s onu stranu groba* (*Mémoires d'outre-tombe*) François-Renéa de Chateaubrianda, metafore "morskog hodočasnika" i "prijatelja valova", kao i predodžbu mora i definiciju oceana atlantskog genija Victora Hugoa i doživljajne sfere *Les Travailleurs de la Mer* (Radnici mora):

Na pjeskovitoj obali, udaljen svega metar od vode, stajao je nešto viši, ali prethodnima uvelike sličan stup, a na njemu nešto veća, ali prethodnima uvelike slična emajlirana ploča sa sljedećim natpisom: *More*.

¹³ *Ibid.*, str. 52.

¹⁴ *Ibid.*, str. 53.

¹⁵ Usp. TOLNAI Ottó, *nav. dj.*, str. 520.

¹⁶ KOSZTOLÁNYI Dezső, *nav. dj.*, str. 58–59.

¹⁷ *Ibid.*, str. 66.

¹⁸ Usp. Stephen CLINGMAN, *The Grammar of Identity (Transnational Fiction and the Nature of the Boundary)*, Oxford – New York: Oxford University Press, 2009, str. 23.

Ja, koji sam ovamo došao od Latina, isprva sam taj natpis smatrao potpuno suvišnim. Pa preda mnom se pjenila uzburkana beskonačnost i bilo je očito da Sjeverno more nitko ne može pobrkati s nekom pljuvačnicom ili parnom kupelji. Kasnije sam uvidio da sam u svojim mladenačkim procjenama pogriješio. Upravo je u tome bila istinska veličina Nijemaca. Bilo je to samo savršenstvo.¹⁹

Proglašenje rijeke i mora mističnim bićima, muzama koje izazivaju divljenje, znalcima tajni, kao i njihovo feminiziranje i antropomorfiziranje karakteristično je rješenje prethodno spomenutih dvaju djela Dezsőa Kosztolányija, objavljenih 1910. i 1914. godine. Kao što se predložak, svojevrsnu ranu verziju, jezgru više priča *Kornéla Estija* može naći među alegorijskim djelima publicističkog stvaralaštva autora,²⁰ tako i duhovnu orijentaciju i vrijednosne preferencije *Dunava* i *Jadrana* objavljenih u listu *A Hét* vrijedi smatrati izvorom, pripremom i idejnim eksperimentom koji će odrediti pokoravanje rijeci, zanimanje za more i oceanografiju trećeg, dvanaestog i šesnaestog poglavlja. Potonje ostvarenje, *Jadran*, ima i dodatnu poruku, proširenje u obliku podnaslova koje glasi: *Tengeri betegség (Morska bolest)*. Taj paratekstualni dodatak istodobno se odnosi na i obuhvaća intimnost iskustva vode i posvećenja vodom, zanos i očaranje putovanjem, kao i trijumf simptoma i bolovanja izazvanih ljuljanjem broda, to jest kulturno-antropološke misterije tjelesnih ovisnosti i medicinske komplikacije te terapijske enigme potresenosti organizma:

Liječnici ne mogu shvatiti ni moju bolest. Znaju samo to da u polukružnom kanalu mog uha, centru za osjet ravnoteže, ima vode i da se sada to malo vode uzburkava s velikom vodom. A navjerojatnije me hvata nesvjestica samo zato što sam došao veoma blizu životu, vratnicama tajne. U svakoj koščici osjećam vodu. Moji suhi udovi kupaju se u esenciji mora. Živci mi prate ritam valova. Krv mi, baš kao i morska voda, besano vrije.

Geografsko, umjetničko, književno lutanje, intelektualno orijentiranje i samoprocjena tjelesnih osjeta Kornéla Estija, dakle, afirmacija odnosa more jednako more. Geopoetika okrunjena putovanjem, teritorijalnom peregrinacijom djeluje protivno uobičajenosti, udobnosti, uzajamno čineći stranost i izražajne načine samopoistovjećivanja i obostranosti spoznatljivim, shvatljivim, provodeći predmete, pojave i događaje kroz duboko prevrednovanje.²¹

Pored bloka Kornéla Estija u zbirci *Tengerszem (Planinsko jezerce)* koja sadrži sedamdeset i sedam priča, prva cjelina pod naslovom *Végzet és veszély (Usud i pogibao)*, kao i peti dio pod naslovom *Toll-*

rajzok (Skice) također obiluju mitološkim, simboličkim vezama i konotacijama biblijskog podrijetla. Vodena zrcala rijeke i mora u više slučajeva prikazuju čuvstvene komplekse, varijacije boja, mjestimične kulise, uvijek iznova proživljene promjene formalnih razina i abisalne otklone u fazi što ih je otkrio Kornél Esti. Tako Dunav postaje grobljem grijeha u pripovijetci *Tükörponty (Šaran)*, u kojoj prepoznajemo simboliku ribe slikovnih prikaza iz starog vijeka: vječna, stalna budnost staklenog oka koje nikada ne trepće vodenog bića ukočena pogleda nagoviješta kob umiranja i mrtvosti. Berci Weigl iz djela *Motorcsónak (Motorni čamac)* svoju neutaživu žeđ blaži razmetanjem svojim krajnje obožavanim vodenim vozilom, dunavskim rodeom, pa sivi privatni činovnik, poput motoriziranog Neptuna jašući na valovima na svom vozilu, juri u sreću, u "beskraj svojih žudnji". Kao i Kornél Esti, koji se na palubi putničkog i teretnog parobroda nazvanog po Ernőu Dánielu otiskuje na more prema Veneciji opjevanoj u djelu *Esti Kornél rímei (Rime Kornéla Estija)* ("Azurni, duboki bazen što se zlati / Etui što ga cijelog krasi dijamanti"), to jest "prema suprotnoj latinskoj obali: prema Italiji, prema svetom i obožavanoj Italiji."²² U oba slučaja izrazito je bogatstvo erotskih podražaja, tematika putovanja kroz drugi svijet i podzemlje mezopotamskog, egipatskog, grčkog, latinskog podrijetla, no jasan je i biblijski kontekst, konkretno morska simbolika Starog zavjeta u kojoj su čamac i brod jamstvo prelaska preko rijeke i mora, neophodna datost dolaska do spasenja.

S nesigurnošću čulnog osjeta površine i iluzornim dometnim projekcijama pličine i dubine suočava nas žuta, zelena i plava paleta boja teksta *Péter* koja se može dovesti u vezu sa studenom crnom bojom u naslovnoj priči zbirke *Tengerszem (Planinsko jezerce)* i oštrom plavom bojom iz sedme pustolovine Kornéla Estija, *Világ vége (Kraj svijeta)*:

Odlučio sam da ću kod kuće pogledati zbilji u oči. Ni sam ni morao upaliti svjetiljku. U moju radnu sobu probijalo se ukrašeno plavo svjetlo poput onoga u Modrošpilji Caprija okupanoj najblještavijom sunčevom svjetlošću.

Zelena voda bazena pripovijetke *Péter* ili crnilo išarano "krvavocrvenim čeličnim čamcem" pripovijetke *Tengerszem (Planinsko jezerce)* uspoređuje se s tintom, a kôd boje radne sobe, mjesta upotrebe tinte iz *Világ vége* određuje ukrašena zasićenost plavetnila špilje na otoku Capriju. Uočljivo u skladu s pismom napisanim 16. rujna 1904. godine u Subotici koje s Mihályom Babitsom dijeli ideju antracenskog "mora tinte": "Ja sad njime plovim. O, beskrajna plaveti, o beskrajna sumnja! O, sumnje plaveti i plaveti sumnji!"²³ Desetljećima poslije, u briljantnom djelu objavljenom 18. svibnja 1930. u listu *Pesti Hírlap* pod

¹⁹ KOSZTOLÁNYI Dezső, *nav. dj.*, str. 171–172.

²⁰ Usp. SZÖRÉNYI László, *nav. dj.*, str. 247.

²¹ Vidi Kenneth WHITE, *On the Atlantic Edge (A Geopoetics Project)*, Dingwall: Sandstone Press Ltd, 2006, str. 48 i 52.

²² KOSZTOLÁNYI Dezső, *nav. dj.*, str. 66.

²³ Babits – Juhász – Kosztolányi *levelezése*, priredio BELLA György, Budapest: Akadémiai Kiadó, 1959, str. 42.

naslovom *Műhelytitok (Tajna zanata)* Dezső Kosztolányi uspoređuje i usklađuje suštinu i domet stvaralačke djelatnosti te prostornu iskorištenost tintarnice i tekućine u njoj:

Oni koji su uistinu duboki, oni su drugo. Spuštaju se do dna svojih tintarnica. Uspjeli su nešto, ne zna se kako. Dubina svakog remek-djela slična je morskoj dubini koju opažamo, ili tek naslućujemo, samo na površini, na svjetlucavoj površini, na valovima što se nabiru i razigrano nestaju, lagano se valjaju dalje nad golemim tajnama i pjevaju.

U dosljednom zaključku tijeka događaja u djelu *Tengerszem (Planinsko jezerce)* "krugovi suočenja"²⁴ mogu se ispuniti jedino za muškarca. Naime, dok mu se partnerica udubljena u svoje toaletno zrcalo fokusira isključivo na gerontološke jade vlastita postojanja i na neupitnu pobjedu promjena koje preoblikuju lice, te znakove vremena koji šatiraju njezin portret, dotle se njezin partner s pogledom kojim obasipa slatko jezerce, pogledom uronjenim u vodenom zrcalu, reflektirajući se na tijek rada vlastitog mehanizma opažanja, približava mogućnosti koncipiranja svog umjetničkog kreda, normative poetske vještine: "Nakon ovoga radnje želim biti mali pjesnik. Ne veliki. Mali poput ovog jezera. I jednako dubok."

U kompleksnosti boja protkanom nijansama i miješavinama tonova vodenih površina koje je Kornél Esti upoznao i premjerio koncentrira se prodoran zanos zelene, plave i crne. Boja nije puki element prizora ugodnog oku, već penetrativna snaga kompozitnih materijala. Raspon boja vodenih zrcala rijeke, mora i oceana može se spoznati u izmiješanosti, stopljenosti u kojoj, primjerice, zeleno zelenila i plavo plavetnila uskava, usisava u sebe potpunu likvidnost i fluidnost kako bi izraslo u još veći omotač svijeta, kao cjelokupna hidrosfera. Koloristična karakteristika pridana vodenoj bazi nije nužno strana ni listovima rukopisa koji upijaju (zeleni) tintu i koja se hrani harmonijom, konfrontacijom i pulsirajućom blizinom boja kao takvih. "Forma djelovanja" Kornéla Estija koja utemeljuje i inscenira žanr "je igra, ali ne krvavo ozbiljna igra, već igra koja djeluje vedro, oslobođeno i oslobađajuće, igra s razumom, nerazumnošću i sadržajima koji se ne daju racionalizirati, kao što su smrt, sreća ili sve bliži kraj svijeta."²⁵ Njegov kulturni transnacionalizam, boravak kod kuće ocrtava se na različitim obalnim pojasevima, organizira se na papirnim površinama, listovima knjiga, i tako jezične, teritorijalne, povijesne vrijednosti njegove maritimne sklonosti može staviti u službu mogućeg dokidanja separacija i koncentrirati ih na otkrivanje hibridne prirode²⁶ Mediterana.

Zaborav sebe u zrcalu rijeka i mora, uranjanje u njihovu okretnu dubinu, sustav sakralnih aluzija i mreža boja pokazuje tijesnu vezu s tradicijom – koja se poziva na religijske misterije – putovanja duše u podzemni svijet i njezine inicijacije u drugi svijet, dok istodobno ukazuje i na kontemplativnu podijeljenost duševnih praksi kršćanske mistike, na klasične razine, stupnjeve *via purgativa*, *via illuminativa* i *via unitiva*. Stih "Idi i tinjaj iznad dubine" posljednje strofe *Esti Kornél éneke (Pjesan Kornéla Estija)* obraća se za pomoć evangeoskoj opomeni Novog zavjeta (*Ἐπαύλαγε εἰς τὸ βάθος* [Izvezi na pučinu²⁷], Lk 5,4), ohrabrenju koje valja shvatiti kao ozbiljno odvagivanje. Možemo, dakle, reći, da zaključne riječi osamnaestog, završnog poglavlja *Kornéla Estija* koje metaforički doživljenu smrtnost i prolaznost proglašavaju novim životom, novim početkom²⁸ ("Posljednja stanica". Nasmijao sam se i polako izišao.") izglasavaju jezični i kulturalni kurikulum junaka s osmijehom popraćenim "polaganim silaskom". A s prijateljskim savjetom i konkluzijom *Világ vége (Kraj svijeta)*, koji je u *Esti Kornél kalandjai (Pustolovine Kornéla Estija)* uveo zadatak živjeti i pisati, pogranična se područja vodene površine potvrđuju kao pouka privlačnosti s onu stranu vodenih zrcala i kao enciklopedija topografije riječnog korita i podmorja te se, posegnuvši za tisućljetnim znanjem drevne paradigme *Onoga tko vidje dubinu (Sa naqba imuru)*, moraju promišljati i mogu nanovo tumačiti:

Jer zapamti da živjeti može samo onaj tko je potpuno spreman na smrt, dok mi, glupani, umiremo zato što smo bili spremni samo na život i htjeli živjeti pod svaku cijenu. Red koji vidiš oko sebe zapravo je nered, a nered je istinski red. A kraj svijeta je početak svijeta.

Prevela: Lea KOVÁCS

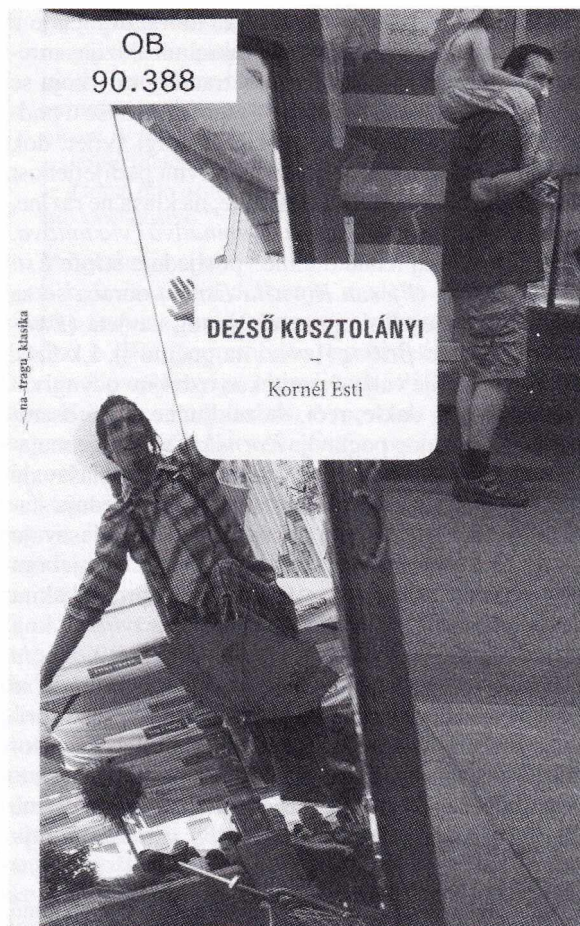
²⁴ THOMKA Beáta, *nav. dj.*, str. 130 (Na mađarskom: *szembenézés körei*, op. prev.).

²⁵ *Ibid.*, str. 124.

²⁶ O tome u: Iain CHAMBERS, *Mediterranean Crossings (The Politics of an Interrupted Modernity)*, Durham and London: Duke University Press, 2008, str. 141 i 151.

²⁷ Ovdje valja uočiti da se starogrčki izraz koji u sebi nosi i nijanse značenja otisnuća na more, početka plovidbe i putovanja vodom može dovesti u tijesnu logičku vezu sa slikom u kojoj Kornél Esti pliva u moru izvan "konopa zabrane".

²⁸ Usp. BENGI László, *Az elbeszélés kihívása*, Budapest: Fiktál Írók Szövetsége, 2000, str. 23.

Dezső Kosztolányi: Kornél Esti.
 Prev.: Kristina Peternai Andrić, Zagreb,
 Hrvatsko filološko društvo, Disput, 2008. Naslovnica

LITERATURA

Bányai, János. *Irónia és ünnepélyesség = Az emlékezés elevensége (Kosztolányi Dezső Napok a szülőföldön)*, ur. HÓZSA Éva, ARANY Zsuzsanna, KISS Gusztáv, Szabadka, Városi Könyvtár, 2007.

Belia, György (szerk.). *Babits – Juhász – Kosztolányi levelezése*, Budapest: Akadémiai Kiadó, 1959.

Bengi, László. *Az elbeszélés kihívása*, Budapest: Fiatal Írók Szövetsége, 2000.

Bori, Imre. *Kosztolányi Dezső*, Újvidék: Forum, 1986.

Chambers, Iain. *Mediterranean Crossings (The Politics of an Interrupted Modernity)*, Durham and London: Duke University Press, 2008.

Clingman, Stephen. *The Grammar of Identity (Transnational Fiction and the Nature of the Boundary)*, Oxford – New York: Oxford University Press, 2009.

Kosztolányi, Dezső. *Kornél Esti* (prev. Kristina Peternai-Andrić), Zagreb: Disput, 2008.

Rónay, György. *A nagy nemzedék*, Budapest: Szépirodalmi, 1971.

Szegedy-Maszák, Mihály. *Kosztolányi Dezső*, Pozsony: Kalligram, 2010.

Szörényi, László. *Multaddal valamit kezdeni*, Budapest: Magvető, 1989.

Thomka, Beáta. *A pillanat formái (A rövidtörténet szerkezete és műfaja)*, Újvidék: Forum, 1986.

Tolnai, Ottó. *Kosztolányi, az etruszk = Az emlékezés elevensége (Kosztolányi Dezső Napok a szülőföldön)*, ur. HÓZSA Éva, ARANY Zsuzsanna, KISS Gusztáv, Szabadka, Városi Könyvtár, 2007.

White, Kenneth. *On the Atlantic Edge (A Geopoetics Project)*, Dingwall: Sandstone Press Ltd, 2006.

SUMMARY

KORNEL ESTI'S WATERY MIRRORS

The article starts out with the premise that the river and the sea are inexhaustible vehicles enabling reminiscences and other memory processes. The riverbanks, seashores and their multi-faceted nature are marked by constant semantic enrichment as they deflect the narrative from the pathway of definitive interpretations and fixed positions. The essay analyzes the intertextual movement and complex transformations of Dezső Kosztolányi's figure of Kornél Esti, whose multilayered poetic selves are represented by pose, dreaming and confabulation. He appears in many forms, gets a chance to confess his love for the Adriatic waterworlds, and muses over the symbolic topology of the Mediterranean and Danube locations. Kornél Esti's essence is like an unanswered riddle, his cultural and regional identity—consisting of several equally indispensable elements—has always favoured a kind of affinity which can be characterized as a complex artistic attitude.